

**AFETLERDE SOSYAL SAVUNMASIZ BİR GRUP OLARAK YAŞLILAR:
COVID-19 ÖRNEĐİ**

Dr. Öğr. Üyesi Celal İNCE¹

ÖZET

Refah düzeyinin artmasıyla birlikte nüfus içerisindeki yaşlı oranı giderek artarken, yaşlılığın son döneminde birçok sorun ortaya çıkmakta ve yaşlılar bu dönemde hayatın zor koşullarıyla mücadelede savunmasız bir pozisyona düşmektedir. Hastalıklara yakalanma ihtimalinin artması, bedenin ve zihnin gücünü kaybetmesi, toplum içindeki konumun zayıflaması, dışlanma ve yalnızlık bu sorunların başında gelmektedir. Bu sorunlar aynı zamanda afet dönemlerinde yaşlıların afetlerle mücadelede daha savunmasız bir kategoride yer almasına neden olmaktadır. Afetler ortaya çıktığı toplumun tamamını etkilese de bu etkiler toplumun farklı kesimlerine orantısız bir biçimde yansımaktadır. Yaşlı bireyler diğerlerine göre afetlerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmakta ve daha fazla zarar görebilmektedir. Bu çalışma da COVID-19 sürecinde yüksek risk grubunda bulunan 65 yaş üstü kişilerin diğer bireylerden farklı olarak ne tür zorluklarla karşı karşıya kaldığına ve bu salgın dönemini nasıl deneyimlediklerine odaklanmıştır. Nitel yöntemin ve görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmada kadın ve erkeklerden oluşan 20 yaşlı birey ile görüşme yapılmıştır. Çalışmada; genelde COVID-19'un özelde sokağa çıkma yasağının izole hayatların oluşması, yalnızlık düzeylerinin yükselmesi ve olumsuz psikolojik etkilerinin oluşması gibi örneklem kapsamındaki yaşlı bireyler üzerinde hasar meydana getirdiği tespit edilmiştir. Ancak yaşlı bireylerin en büyük sosyal desteğinin ailesinden ve yakın çevresinden alması bu etkilerin hafifletilmesinde belirleyici olduğu ve desteğin azalmasıyla birlikte yaşam koşullarının zorlaştığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Salgın Hastalık, Pandemi, Afet.

¹Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0001-6081-4100, celalince548@gmail.com

THE OLDER PEOPLE AS A SOCIALLY VULNERABLE GROUP IN DISASTERS: THE CASE OF COVID-19

ABSTRACT

The older people fall into a vulnerable position in struggling with the difficult conditions of life in the last stages of their lives, as the proportion of the older people in the population gradually increases with the increase in level of welfare. Increasing the likelihood of developing diseases, losing the strength of the body and mind, weakening of the position in society, exclusion and loneliness are among these problems. These problems also cause older people to be in a more vulnerable category in the fight against disasters during disaster periods. Although disasters affect the entire society where they occur, these effects are disproportionately reflected in different segments of society. Older individuals are exposed to the negative effects of disasters more than others and may suffer more harm. This study focused on the experiences of the older people in combating COVID-19 as a socially vulnerable group. In the study, in which qualitative method and interview techniques were used, 20 older individuals, consisting of men and women, were interviewed. In the study, it was focused on the challenges that people over the age of 65, who are at high-risk group in the COVID-19 process. It was determined that the curfew caused damage to older people in the sample such as the formation of isolated lives, increased levels of loneliness, and negative psychological effects. However, it has been concluded that the older individuals' receiving the greatest social support from their family and the close environment are decisive in alleviating these side effects.

Keywords: Coronavirus, Epidemic, Pandemic, Disaster.

GİRİŞ

Birçok ülkede, 65 yaş üstü yaşlı kategorisi olarak kabul edilmektedir. Ancak Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre, refah düzeyi yüksek ve düşük olan ülkeler arasında yaşlı tanımlaması yapılırken yaş sınırı açısından büyük farklar bulunabilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) ise yaşlı nüfusa atıfta bulunurken 60 yaş üstü ölçüsünü esas almaktadır.² Yaşlılık ölçüsü değişiklik göstermekle birlikte dünyada yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artmakta ve giderek ortalama yaşam ömrü uzamaktadır. BM verilerine (2017) göre, dünyada 1980 yılında 382 milyon olan 60 yaş üstü yaşlı nüfus iki kattan fazla artarak 2017 itibarıyla 962 milyona ulaştı. 2050 yılına kadar bu sayının ikiye katlanarak 2,1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Benzer bir demografik değişime Türkiye’de de rastlanmaktadır. Türkiye’de diğer yaş kategorileriyle kıyaslandığında yaşlı nüfus oranında daha büyük bir artış yaşandığı görülmektedir. Samancı Tekin ve Kara’nın da (2018: 219) belirttiği üzere Türkiye’de 2008-2040 yılları arasında yaşlı nüfusun yaklaşık %200 oranında artacağı düşünülmektedir.

² <https://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>, Erişim tarihi: 08.08.2020

Dünyadaki ve Türkiye'deki bu demografik değişim birçok özel sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan bir tanesi diğer yaş kategorilerine göre yaşlı nüfusun afetin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmasıdır. Maltais'in (2019) çeşitli kaynaklardan derleyip sunduğu veriler, afete maruz kalanların büyük bir kesimini yaşlı bireylerin oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin, ortalama yaşam ömrünün en uzun olduğu ülkelerden biri olan Japonya'da nüfusun yaklaşık %25'ini yaşlılar oluşturmaktadır. 2011 yılında Japonya'da yaşanan deprem ve tsunamide ölenlerin yaklaşık %65'ini 60 yaş üzeri insanların oluşturduğu tespit edilmiştir. Uzmanlar Japonya'daki bu deprem ve tsunami sırasında ölenlerin önemli bir kısmının yaşlılardan oluşmasını, yaşlıların hareket ve savunma kabiliyetlerinin zayıf olmasıyla ilişkilendirmişlerdir (Barusch, 2011). Amerika'da, Katerina Kasırgasında ölenlerin yaklaşık yarısını 75 yaş üstü nüfus oluşturmuş ve 50 yaş üstü her 6 yetişkinden birinin acil durumlarda yardıma ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir.³

Sosyal savunmasızlık, genel olarak bireyin toplumsal hayatta karşılaşmış olduğu sorunların üstesinden gelebilecek imkânlardan yoksun olması ve çeşitli sınırlılıklara sahip olması biçiminde ele alınmaktadır. Bazı kişiler kişisel özelliklerine bağlı olarak bu kategoriye girebildiği gibi bir grubu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğu sosyal savunmasızlık kapsamına dahil olduğunda grup, sosyal savunmasız olarak nitelendirilebilmektedir. Bu bağlamda afetler karşısındaki konumu ele alındığında yaşlılar sosyal savunmasız bir grup olarak değerlendirilebilmektedir. Afetler; toplumdaki bütün yaş gruplarını tehdit eden bir olgu olsa da yaşlılar, engelliler ve diğer sosyal savunmasız gruplar afetlerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmakta ve afet dönemlerinde özel destek ve korunma ihtiyacı olan bu gruplar önemli bir kesimi oluşturmaktadır (Elder, 1992: 335). Farklı toplumlarda toplumsal konumları değişmekle birlikte genel olarak özel ihtiyaçları olan ve sosyal savunmasız bir grup olarak değerlendirilebilen yaşlılar yetişkinlere göre sosyal, psikolojik ve fizyolojik boyutlarıyla afet zamanlarında daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır (Ngo, 2001: 80). Afetlerin yapısal dönüşüme uğrayarak arttığı günümüzde (İnce, 2020a) yaşlılara yönelik geliştirilecek sosyal destek politikaları daha da önemli hale gelmektedir.

Yaşlılar da homojen bir grubu oluşturmamakta, yaşın ilerlemesiyle birlikte bireylerarası farklar giderek artmakta ve dezavantajlı bazı yaşlılar afetlere maruz kalma düzeyi açısından yüksek risk taşımaktadır. Amerikan Emekliler Derneğinin (AARP) hazırladığı rapora (2006) göre, 65 yaş üstü kişilerin önemli bir kısmının kronik hastalığı bulunmakta ve ilaç kullanmakta, bağışıklık sistemine bağlı olarak bulaşıcı hastalığa yakalanma riski yüksek olmakta, fiziksel işlevleri yerine getirmede zorluk yaşamakta, yaşın ilerlemesine bağlı olarak duyuşsal sorunlar ortaya çıkmakta, hafıza bozukluğu meydana gelmektedir. Fernandez vd., (2002: 67) göre, fiziksel hareketliliğin bozulması, duyuşsal farkındalığın azalması, kronik sağlık sorunlarının olması, afet öncesinde-sırasında-sonrasında gerekli hazırlık ve uyumla ilgili sosyal ve ekonomik kısıtlamaların bulunması yaşlıları afetlere karşı savunmasız bir pozisyona sevk etmektedir.

³ <https://aging.com/disaster-preparedness-for-seniors/>, Erişim tarihi: 08.08.2020

Özellikle fiziksel ve bilişsel engeli bulunan bazı yaşlılar diğerleriyle kıyaslandığında afet sürecinde bağımlılık düzeyinin daha yüksek olması, temel hizmetlere erişimlerinin daha zor olması, afetlerle ilgili bilgilendirme süreci kanallarının tıkalı olması, onların afetlerin ortaya çıkardığı sosyal düzensizliklerin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmasına neden olmaktadır (Maltais, 2019). Bu bağlamda yaşlı bireylerin afetlerden orantısız bir biçimde etkilendiği anlaşılmaktadır. Önemli bir sağlık sorunu olan, engelli ve bağımlılık düzeyi yüksek yaşlıların yüksek risk grubunda yer aldığı görülmektedir (Johnson, Mcbee ve Ling, 2014: 72).

Yaşlılar sadece afet sırasında değil, hazırlık aşamasından müdahale ve iyileşme aşamasına kadar savunmasız bir grup olarak kabul edilmektedir (Cornell vd., 2012: 49). Bu bağlamda dünyanın birçok ülkesindeki yaşlı nüfusun afetlere karşı sosyal savunmasız bir konumda yer alması, toplumsal düzeni alt üst eden olaylara daha fazla maruz kalması açısından yüksek risk taşıması çeşitli programlarla dayanıklılığın artırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır (Bonstein, Lima ve Barros, 2014). Her yaşlı bireyin afetler karşısındaki savunmasızlık parametresi sahip olduğu kişisel özellikler ve sosyal konumuna bağlı olarak değişmekle birlikte farklı çalışmalarla savunmasızlığın farklı yönlerini anlamak, afetle ilgili savunmasızlığı ve bunu destekleyen faktörleri yaşlıların deneyimlerine, algılarına dayanarak keşfetmek, hizmet sağlayıcıların risk yönetimine önemli bir katkı sunacağı tahmin edilmektedir (Daddoust vd., 2018: 402-408)

1. COVID-19 VE YAŞLI BİREYLER

Diğer birçok afet örneğinde olduğu gibi afete neden olan COVID-19'un da olumsuz etkilerine yaş açısından en çok yaşlı kesim maruz kalmaktadır. DSÖ'ye göre,⁴ 10 Ağustos 2020 itibarıyla dünyada COVID-19 nedeniyle hayatını kaybeden kişi sayısı 728.013 olmuştur. Ülkeden ülkeye yaş oranı değişmekle birlikte dünyada salgın hastalıktan dolayı hayatını kaybeden bu kişilerin büyük bir kısmını yaşlı kesim oluşturmaktadır. Örneğin 05.06.2020 tarihi itibarıyla Türkiye'de COVID-19 nedeniyle hayatını kaybedenlerin yaş ortalaması 74,6 olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir tabloyla diğer ülkelerde de karşılaşmak mümkündür. Birçok ulusal ve küresel veriler, sağlık kurum ve kuruluşların kaynakları, idari yetkililer COVID-19'un özellikle yaşlılar için büyük bir risk oluşturduğunu vurgulamaktadır. Oxford'un ortaya koyduğu verilere göre 60 yaşlarındaki insanlar %3,6 ölüm riski taşıırken 70'li ve 80'li yaşlar için bu oran %8 ve %14,8 arasında değişebilmektedir (Brooke ve Jackson, 2020). Yaşlıların yüksek risk grubunda yer alması birçok ülkede sokağa çıkma yasağının ilk olarak onları kapsamasına neden oldu ve bu kapanma birçok sorunu neden olduğu düşünülmektedir.

Yaşlılar sadece sahip olduğu yaş itibarıyla risk grubunda bulunmamakta aynı zamanda taşıdığı sağlık sorunları ve toplum içinde sahip olduğu sosyal konum onların COVID-19'un olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmasına ve daha zor koşullarda deneyimlemesine neden olabilmektedir.

⁴https://covid19.who.int/?gclid=Cj0KCQjw8n5BRCdARIsALxKb94zUYq3ile44SQJugjWKgMQyz-V5MqsjbqghX6ikx7lpOw4KfG9w4aAvesEALw_wcB, Erişim tarihi: 11.08.2020

Bu bağlamda yaş riskinin yanında COVID-19 sürecinde yaşlıların bazı ülkelerde ölüme terk edilmesi, dışarıya çıkma yasağı dönemlerinde yalnız kalması, sadece devlet değil diğer sosyal destek mekanizmalarından da yoksun olması, toplum tarafından değersizleştirilmesi ve dışlanması gibi bir dizi sorunla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Hatta bazı ülkelerde genç nesiller tarafından Koronavirüs salgını için “boomer sökücü” tabiri kullanılmaktadır (Haffower, 2020). Toplumların yaşlılara yönelik tutumu yaşların sosyal sorunların türleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Örneğin geleneksel toplumlarda yaşlıların yüceltilmesinin aksine modern toplumlarda yaşlıların bir yük olarak görülmesinin tezahürleri COVID-19 sürecinde daha açık bir biçimde görülmektedir. Keeley’in (2020) belirttiği üzere sadece İspanya’da Koronavirüs ile mücadele kapsamında görevlendirilen kişiler, huzurevlerini ziyaret ettiğinde onlarca yaşlının hayatını kaybettiğini ve diğerlerinin de kaderlerine terk edildiklerini görmüştür. Benzer durumlara başka birçok modern ülkede de rastlanılmıştır.

Yaşlı bireylerin yaşadığı temel sorunlardan biri de yalnızlıktır. COVID-19’dan önce de yalnızlık özellikle modern ülkelerde yaşlılık döneminde sıkça rastlanan bir olguydu. Yalnızlığı bitirmeye yönelik çeşitli kampanyaların düzenlenmesi ve toplumsal hareketlerin başlatılması konunun önemli bir boyuta ulaştığının bir göstergesidir.⁵ Luchetti vd.’nin (2020: 1) belirttiği üzere sosyal savunmasız bir grup olarak yaşlıların yalnızlık düzeylerinin artışı COVID-19’un da etkili olabileceği endişesi devam etmektedir. Çünkü hükümet yetkilileri tarafından ilan edilen dışarı çıkma yasağı salgınla mücadelede en etkili yöntemlerden biri olarak salgın hastalığa yakalanma riskini düşürürken (İnce, 2020b) bir hanede tek başına hayatını devam ettiren yaşlılar ve kronik sağlık sorunu olanların kendilerini yalnız hissetmelerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Dahası Tyrrell ve Williams’a (2020) göre, yalnızlık ve sosyal izolasyon yaşlıların zihin ve diğer fiziksel sorunlarını da tetikleyebilmektedir. Bu kapsamda yaşlılara yönelik izolasyon tedbirleri yaşlı bireylerde başka sorunların ortaya çıkmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda COVID-19 sürecinde “yaşlı yetişkinlerde yalnızlık ve sosyal izolasyon” yaşlılarla ilgili temel endişe kaynaklarını oluşturmaktadır (Berg-Weger ve Morley, 2020). Akrabalık gibi sosyal destek mekanizmalarından yoksun olan yaşlı bireylerin bu süreci daha zor deneyimlemelerine neden olacağı tahmin edilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı yaşlıların COVID-19 sürecinde karşılaştıkları zorluklarla mücadele deneyimlerini ele almaktır. Her yaşlı kişi sahip olduğu bireysel ve sosyal özelliklerine bağlı olarak diğer afet türlerinde olduğu gibi COVID-19 sürecini de farklı bağlamlarda deneyimlediği düşünülmektedir. Çalışma, görüşülen her bir yaşlı bireyin COVID-19 sürecinde karşılaşmış olduğu özel sorunlara ve aynı zamanda yaşlıların genel sorunlarına ve COVID-19 deneyimlerine odaklanmaktadır. Sağlık sorunları açısından COVID-19’un hedef kitlesinde özellikle yaşlı grubun bulunması, yaşlıların daha önce sahip olduğu sorunların daha da büyümesine neden olacağı tahmin edilmektedir.

⁵<https://www.campaigntoendloneliness.org/wp-content/uploads/Safeguarding-the-Convoy.-A-call-to-action-from-the-Campaign-to-End-Loneliness.pdf>, Erişim tarihi: 13.08.2020

Çalışma diğer yaş kategorilerinden farklı olarak eve kapanma sürecine odaklanarak yaşlıların yalnızlık gibi sorunlarına eğilmektedir. Çalışmanın evrenini birçok kaynakta yaşlı olarak kabul edildiği 65 yaş üstü kişileri kapsamaktadır. 65 yaş üstü aynı zamanda birçok ülkede COVID-19 sürecinde sosyal izolasyona maruz kalan kesimi de oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ağırlıklı olarak Bitlis'te ikamet eden yaşlı kesim oluştursa da diğer illerden de kişiler örneklem kapsamına alındı. Örneklem belirlenirken toplumsal konumları, yaşları ve eğitim düzeylerinin farklı olmasına dikkat edildi. Çalışmada 65 yaş üstü bireylerin özel deneyimlerine odaklanıldığı için nitel yöntem takip edildi. Bu kapsamda 65 yaş üstü kadın ve erkek olmak üzere toplam 20 kişi ile görüşme gerçekleştirildi. Çalışmada görüşme notlarına yer verilirken görüşülen kişilerin asıl kimlikleri gizli tutularak kodlama tekniğine başvuruldu. Bu kapsamda görüşme sırası numaralandırılarak erkekler "E" harfi, kadınlar da "K" harfi ile gösterildi. Çalışma aynı zamanda etik kurulundan da gerekli izinleri aldı. Yapılan başvuru üniversite etik komisyonu tarafından değerlendirilerek 13.07.2020 tarih ve 2020/05-III sayılı kararla araştırmanın etik açısından uygun olduğu sonucuna vardı. Bununla birlikte çalışma sürecinde katılımcı beyanı ve aydınlatılmış onam formu sunuldu.

3. BULGULAR

Yaşlı bireyler diğer yaş kategorilerine göre afetlerin olumsuz etkilerine daha çok maruz kalmaktadır. Ulusal ve küresel afet etkisi ortaya çıkmasına neden olan COVID-19 sürecinde de afetin birçok aşamasında sosyal savunmasız bir grup olan ve yüksek risk taşıyan yaşlılar, salgın hastalığın etkileriyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Yaşlılar, COVID-19'dan dolayı ölenlerin sadece sayısal olarak büyük oranını oluşturmamakta aynı zamanda izole edilmiş hayatların ve yalnızlığın da öznesi olmaktadır. Her ne kadar devlet tarafından yaşlı bireylere yönelik birtakım destek programları hayata geçirilse de sokağa çıkma yasağının ilk olarak yaşlı bireyleri kapsamı, var olan yalnızlık durumlarını pekiştirmekte ve sosyal destek mekanizmalarına olan ihtiyacı artırmaktadır. Başka bir ifade ile yaşlı bireyler diğer yaş kategorilerine göre COVID-19'u farklı bir biçimde deneyimlemektedir. Bu kapsamda aşağıdaki alt başlıklarda görüşme sürecinde ulaşılan veriler belli temalar üzerinden analiz edilmektedir.

3.1. COVID-19, Yaşlı Bireylerin Deneyimleri ve Salgın Hastalığa Yönelik Algıları

Afet zamanlarında ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmekte zorlanan yaşlı bireyler COVID-19 sürecinde yalnızlık, sosyal izolasyon, sağlık ve psikolojik rahatsızlık gibi birtakım ortak sorunlarla karşılaşsa da her birey salgın hastalık dönemini farklı bir biçimde deneyimledi ve afete farklı anlamlar yüklediği görüldü. Bireylerin sahip olduğu inanç, eğitim düzeyi, cinsiyet, yaşadığı kentin sosyolojik yapısı ve daha birçok özelliğin bu farklılığın oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Yaşlı bireylerin COVID-19 sürecindeki deneyimlerinin bir kısmı yapılan görüşmelerde şu sözlerle aktarıldı:

“...ben de koronaya yakalandım. Koronadan vefat eden bir akrabamız vardı, mezarlığa gittim. Galiba orada kaptım. 4-5 gün hastaneden kaldım. Etkisi hala devam ediyor. Tam iyileşmiş değilim. Çok fazla düğün yapılıyor ve devlet baş edemiyor. İnsanlarda şöyle bir düşünce var, ‘ölsem de düğünümü yapacağım diyor.’ Düğününden vaz geçmiyor. Ya da öleceğini hiç düşünmüyor, ölmeyecek gibi yaşıyor. Böyle olunca vaka sayısı artıyor. Vefat sayısı artıyor... (E16, 71 yaşında)”

“...korku, endişe dolu bir süreç yaşadık. Aslında ne kadar aciz varlıklar olduğumuzu deneyimledim. İnsanların elindeki tank ve tüfeğin hiçbir işe yaramadığı, insanlığın küçük bir mikrop karşısında ne kadar çaresiz kaldığını gördüm. Benim için en önemli ve unutamadığım an, torunum karşında gözlerimin içine bakıyor, ben ona sarılamıyorum o durumda gözlerim doldu. İçimden, bize verilen cezanın bedeli bu mudur dedim... Ektiğimizi biçiyoruz. Biz insanlar yeryüzünde yaşam hakkının sadece insanoğluna ait olduğunu düşünüyoruz. Diğer canlılara yaşam hakkı tanımıyoruz. Bu yüzden de korona ve buna benzer hastalıklar pençesine düşüyoruz... (E9, 65 yaşında).”

Görüşme yapılan E16, COVID-19’un yayılışında temel rol oynayan kişilerin tedbirler karşısındaki sorumsuzluklarına dikkat çeken E9 ise korku ve endişeye kapıldıklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda E9 salgın hastalığın ortaya çıkmasında insanın fiillerinin etkili olduğunu, bu kapsamda insanın başka canlıların yaşam alanına müdahalenin bir neticesi olduğunu belirtmektedir. E9 açıklamasında salgın hastalıkla birlikte hem kendi çaresizliğini hem diğer insanların çaresizliğini düşünerek hastalığın bir ceza olup olmadığını kendi içinden sorgulamaktadır. Görüşme yapılan E12 ve E13 ise COVID-19 salgın hastalık ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“...gezmeyi seven biri olarak sürekli evde olmak çok zor geldi. Emeklilikten sonra birçok planım vardı bağ bahçeyle uğraşmak fakat salgın nedeniyle ertelendim. Gözle görülemeyecek kadar küçük bir mikrobun insanoğlunu dil, din, renk, mezhep ayrımı yapmadan nasıl korkuttuğunu onları evlere hapsedtiğini deneyimledim. Bir gün televizyonda salgın nedeniyle hacıların alınmayacağı Kabe’nin önceki yıllar karşılaştırıldığı zaman Kabe’de bir insanın olmadığı resmi görünce çok etkilendim... Sağlık konusunda endişe duydum. Görsel ve işitsel medya da sürekli en riskli grubun 65 yaş ve üstü olmasına ilişkin haberler duyunca ve salgının neredeyse tüm dünyaya yayılması çoğunluğun ölümle sonuçlanması endişelendiriyordu... İnsanlık tarihinde kaydedilen en ölümcül salgın Kara Veba olduğu tarihte yazılır ve böyle bilirdik tabi yaşımız nedeniyle biz vebayı görmedik. Son zamanlarda Kuş, Domuz, Kırım Kongo gibi salgınları yaşadık fakat korona gibi etkileri ve tedbirleri büyük olanı yaşamadım. Bu süreçte anlatılanla bilinenle yaşanan şeyin ne kadar farklı olduğunu gördüm. Başta dünya özelde ise Türkiye çok zor bir pandemi yaşadı ve halende yaşıyor ilerleyen zamanda bu pandeminin çok büyük ekonomik sonuçları olacak... (E12, 65 yaşında)”

“...Bağ-kur emeklisi olan ve halen mesleğini yapan biri olarak çok zor şeyler yaşadık bu süreçte müşterilerimi tıraş etmeyi onlarla sohbet etmeyi çok özledim. Bu süreçte, esnaf arkadaşlarla gündelik konularda tartışmayı özledim. Çok farklı bir Ramazan ayı ve bayramını yaşadık. Biz kuaförler için bayram arife günü çok önemli ve kazancımızın iyi olduğu günlerdir, yoğunluktan dolayı sabahlardık işyerinde. Fakat bu bayram bunu yapamadık. Bayram sabahı kardeşlerim çocuklarıyla aynı sofrada bayram yemeği yiyemedik bir araya gelemedik bu bayram... Hayal bile edemediğimiz bir süreç yaşadık başta Türkiye olmak üzere dünyanın her yerine yayıldı virüs siyah beyaz insan ayrımı yapmadan, biri bize küçük bir mikrop çıkacak ve insanlar ondan kaçacak evlerden çıkamayacak deseydi derdik öyle bir şey imkânsız, olmaz fakat 2020 yılında bunu yaşadık. 65 yıllık hayatımda hiç yaşamadığım olaylar oldu.

Camiler okullar üniversiteler kapandı, en önemlisi bayramda bayram yapamadık. 1 Haziran itibariyle yeni normale dönüş oldu inşallah bu virüs bir an önce biter veya aşısı bulunur insanlık kurtulur... (E13, 67 yaşında)”

E12, COVID-19’un sosyal hayatında birçok değişikliğe yol açtığını ve geleceğe dair yaptığı planın akim kaldığını belirtmektedir. Sadece sosyal hayatında değil aynı zamanda küresel düzeyde de salgın hastalığın meydana getirdiği radikal değişimlerden çok etkilendiğini, daha önceki salgın hastalıkların hiçbir zaman Koronavirüs kadar etkileri olmadığını açıklamaktadır. Bununla birlikte E12, medyanın sürekli olarak vefatların büyük çoğunluğunun yaşlıların oluşturduğunu vurgulaması kendisini endişelendirdiğini söylemektedir. Bu kapsamda medyanın sadece yaşlıların değil toplum psikolojisi üzerinde ne kadar belirleyici olduğu ön plana çıkmaktadır. Bu tür afet dönemlerinde olumlu veya olumsuz medyanın önemli bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır. E13 de benzer bir biçimde COVID-19’un hem gündelik hayatında hem de toplumun düzeni üzerinde derin izler bıraktığını belirtirken daha önce yapıp da şimdi yapamadığı birçok eyleme hasret kaldığını sınırlı cümlelerle ifade etmeye çalışmaktadır. 2020 yılında birçok kamu kurumunun kapanması, sokağa çıkmanın yasak olması şok etkisi oluşturduğunu özetlemektedir. Görüşme yapılan diğer yaşlı bireyler de COVID-19 hakkındaki temel düşüncelerini şöyle dile getirdiler:

“...çok küçük bir mikrobun insanları nasıl evlere hapsediğine ilişkin bir olay yaşadık. Özgürlük kavramının, yarım saatlik bir yürüyüşün ne kadar kıymetli olduğunu anladım bu süreçte. Kültürümüzde, Ramazan ayı ve bayramı çok değerlidir, bu salgında çok farklı bir Ramazan ayı ve bayramın yaşandığına şahit oldum. Salgın nedeniyle tüm dünyada ölen insanlara üzüldüm ve hep kendimi şöyle motive ettim; hastanede yoğun bakımda olacağıma evde oturmak daha iyidir, dedim... (K10, 65 yaşında)”

“...inşallah en yakın zamanda bu hastalık biter bu yıl çok farklı bir ramazan ve bayram oldu. Teravih namazlarına gidemedim. Hayat durdu ömrümde camilerin kapatıldığını bayramın yasak olduğunu ilk kez gördüm. Tek gerçek bir şey vardı sabah oluyordu akşam oluyordu... (K8, 68 yaşında)”

K10 ise daha önceki görüşme notlarında belirtildiği gibi COVID-19’un insanı nasıl çaresizliğe sevk ettiğini açıklarken daha önce yapmış olduğu birçok sıradan davranışın kısıtlamadan sonra ne kadar değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte toplumda ramazan ve bayramın çok özel bir yeri olduğunu aktardıktan sonra salgın hastalıktan dolayı bu ritüellerin yaşanılmamasının eksikliğini vurgulamaktadır. K8 de K10 gibi benzer konulara değinerek salgın hastalıkla birlikte sosyal hayatın durma noktasını geldiğini değişmeyen tek gerçeğin sabahın yerini akşama, akşamın yerini sabaha bırakması olduğunu ifade etmektedir. Bu toplumsal değişim özellikle yaşlıların salgın hastalıkla birlikte nasıl izole olmuş bir hayat yaşamasına neden olduğunu göstermektedir. Bir sonraki başlıkta bu konunun üzerinde biraz daha durulmaktadır.

3.2. COVID-19, İzole Olmuş Hayatlar ve Yalnızlık

Dünyada yaşlı nüfusu artarken modernleşme pratikleri ile her geçen gün yaşlı bireylerin sosyal hayatları daha fazla kısıtlanmakta ve yalnızlık olgusu çalışmanın teorik kısmında tartışıldığı üzere en çok maruz kalınan sorunların başında gelmektedir. Bazı çalışmalarda COVID-19'dan dolayı sokağa çıkma yasağının ilk kapsayıcıları yaşlıların olması var olan yalnızlık düzeylerinin derinleştireceği konusunda endişeler dile getirilmekteydi. Bu çalışmada da görüşleri alınan yaşlıların önemli bir kısmı salgın hastalık sürecinde kendilerini yalnız hissettiklerini belirttiler. Görüşme yapılan bazı yaşlı bireyler bu konudaki temel düşüncelerini kısa fakat anlam yüklü şu sözlerle dile getirdiler:

“...yalnız yaşıyorum... İlk etapta sokağa çıkma kısıtlaması olmadığı için pek etkilenmedim. Fakat kısıtlamalar başlayınca uzun günlerde hep evde yalnız olmak sıkıcı ve zordu... Bu süreçte bir yaşlı için en zor şey dışarı çıkamamak, markete gidememek, akraba dostlara gidememek, televizyonlarda sürekli salgın haberleri olması ve hep olumsuz, ölüm olması psikolojik olarak kötü etkiliyordu tedirginlik yaratıyor olması çok zordu... Kendimi yalnız hissettim. Çocuklarımın, torunlarımın sürekli eve gelememeleri beni üzüyordu, gelseler bile çok az zaman yanımda kalmaları... En çok sağlık ve yalnızlık konularında endişe duydum... (K1, 69 yaşında)”

“...hayatımdan memnun değilim, her gün düzenli yaptığım yürüyüşlere artık çıkamıyorum, evden çıkmadığım için konuşacak sohbet edecek fazla kimsen kalmadı, zaman geçmek bilmiyor... En zor şey arkadaşsız kalmak. Kendimi yalnız hissettim. Çünkü uzun zamandır arkadaşlarımı göremiyorum, evde sadece eşim var. Çocuklarım ve torunlarımla uzaktan, balkondan konuşmak zorunda kaldım. Alışverişimi yapan oğlum eşyaları kapıya bırakıp gittiği için ağladığım anlar oldu... Sağlığıma daha fazla dikkat etmemiz gerekiyor. Daha fazla yalnızlık çekiyoruz. Sokağa bile bu güzel havada çıkamaz olduk... (E6, 73 yaşında)”

K1, kısıtlamaların gündelik hayatında birçok değişikliğe yol açtığını belirtmektedir. Bu kısıtlamaların başında “dışarı çıkamamak, markete gidememek, akraba dostlara gidememek” olduğunu belirtmektedir. E12 gibi K1 de televizyonda sürekli verilen ölüm haberlerinden psikolojinin olumsuz etkilendiği aktarmaktadır. Çocuklarının ve yakın akrabalarının kendisini ziyaret edememesinin yalnızlık duygusunun oluşmasında etkili olduğunu belirtmektedir. E6 da salgın döneminde en zor şeyin “arkadaşsız kalmak” olduğunu söylerken ihtiyaçlarını karşılayan oğlunun eşyaları kapıya asıp geri dönmesi zaman zaman duygusal ana yol açtığını açıklamaktadır. Görüşüne başvurulana diğer yaşlı bireyler de yalnız kalma konusunda COVID-19 deneyimlerini şu cümlelerle aktarmaya çalıştılar:

“...evde hep canım sıkılıyor, evde yapacak bir şey bulamıyorum... En zor şey sosyal hayatın tamamen bitmesi. Diğer çocuklarımla sadece görüntülü konuşuyoruz... En çok sağlığımdan endişeleniyorum. Çünkü ölenlerin çoğunluğu yaşlılar ve bende o grup içerisindeyim. Daha fazla kısıtlandık biz yaşlılar. Ölüm oranı bizim yaş grubunda daha fazla olduğu için endişelerimde daha fazlaydı... Sağlam aile bağlarımız var, fazla görüşmemek bu süreçte yıprattı beni... (K7, 69 yaşında)”

“...hayat durdu, her şey yasak oldu korku oluştu, sosyal hayat kalmadı. En zor şey evlere kilitlemek dışarı çıkamamak... (E11, 65 yaşında)”

“...olumsuz etkiledi büyük bir stres, kaygı yarattı. Çevremde veya ilimde görülen vakalara üzüldüm. Sürekli evde olmak ayrı bir stres oluşturdu... En zor şey sokağa çıkma yasağı olduğundan sürekli evde olmak, güzel bahar aylarında dışarıya çıkamamak çok zor geldi. Bir de evin ihtiyaçlarını alırken poşetleri eve getirirken hep şüphe oluşuyordu acaba mikrop, virüs var mı? Günlerce balkonda bekletmek, döne döne defalarca silmek veya sirkeli suyla yıkamak çok zor ve stres yarattı... (K14, 66 yaşında)”

K7, “daha fazla kısıtlandık biz yaşlılar” cümlesi ile nasıl izole olmuş bir hayat yaşamak zorunda kaldığına işaret ederken sosyal hayatın bitmesi, canın sıkılması gibi cümleler sosyal savunmasızlık açısından öne çıkan cümleler olmaktadır. Görüşme notlarında E11 ve K14’ün cümleleri arasında da korku, endişe, sosyal hayatın kalmaması, stres gibi kavramlara sıkça rastlanıldığı görülmektedir. Diğer kişiler de benzer konudaki düşüncelerini şu sözlerle aktarmaya çalıştılar:

“...herhangi bir yerden görünmeyen bir tehlike var. Bu tehlikeye karşı sadece alacağımız önlem maske takmak ve sosyal mesafeyi korumak olduğu söylendi. İnsanların gerektiğinden fazla umursamaması her an hastalığı kapma korkusu oluşturdu. Bir de kronik hastalıklarım olması endişemi artırdı... (K15, 68 yaşında)”

“...en zor şey yüksek oranda risk grubunda olmak kötü durum. Ayrıca 65 yaş ve üstü kişilerin eve kapatılması, 20 yaş üstü insanların sokağa salınmasıyla yaşlı insanlar korunmaz. Bu olay bana çok zor geldi... (E9, 65 yaşında)”

“...biz yaşlıların 3 aya yakındır sürekli evde olması, virüs toplumun her ferdini ilgilendirmesine rağmen genel bir karantinanın uygulanmaması sadece biz yaşlılar evlerde tutulması bende büyük umutsuzluk kırgınlık oluşturdu... (E13, 67 yaşında)”

K15, kronik rahatsızlığın olması endişenin artmasına yol açtığını belirtirken E9 sokağa çıkma yasağının sadece yaşlıları kapsamaması kendisinde farklı duyguların oluşmasına neden olduğunu söylemektedir. E13 de E9’a benzer bir biçimde virüsün toplumun bütün fertlerini ilgilendirmesine rağmen kısıtlamaların özellikle yaşlı bireyleri ilgilendirmesi büyük bir umutsuzluk ve kırgınlığa neden olduğunu dile getirmektedir. Sonuç olarak COVID-19’un genel itibarıyla görüşme notlarından da takip edilebildiği üzere yaşlı bireylerin izole bir hayat yaşamasına ve yalnız bir hayatın oluşmasına yol açtığı görülmektedir. Bu durum yaşlı bireylerin psikolojileri üzerinde de derin izler bırakmaktadır.

3.3. COVID-19 ve Psikolojik Etkileri

Toplumda düzeni alt üst eden gelişmeler yaşandığında kişilerin psikolojisi de alt üst olmaktadır. COVID-19 yıllar neticesinde oturan sistemi al aşağı eden bir olguya dönüştü. Gündelik hayatta rutin yapılan birçok davranış anormal bir karaktere büründü. Fiziksel mesafenin korunması ve temassızlık özellikle yaşlı bireylerin salgın hastalığa yakalanma riskini azaltırken psikolojilerinin sarsılmasına neden oldu.

Görüşme yapılan birçok yaşlı birey COVID-19 sürecinde psikolojilerinin derin bir yara aldığını belirtti. Bazı yaşlı bireyler bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle aktardı:

“...salgından dolayı çok tedirgin ve korkum oldu sürekli dezenfektan ile maske kullanmak zor oluyordu. Bir gün ekmeğim kalmamıştı markette 15 dakika yürüme mesafesindeydi ama sokak kısıtlamasından gidemedim bu çok zoruma gitti ve ağladım, bir de bayram arifesinde sürekli rahmetli eşimin mezarına köye giderdim bu bayram gidemedim, bayramda evime hiçbir çocuğumun gelememesi bayram yemeğini beraber yiyememek unutamadığım anlar oldu... (K1, 69 yaşında)”

“...bu süreçte çok yakın bir arkadaşım vefat etti ancak yasak olması ve sağlık açısından cenazesine katılamadım, taziye veremedim çok ağladım çok çaresiz hissettim o günü hiç unutamam... Çok zor ve sancılı bir süreç oldu özellikle biz yaşlılar için evden çıkamaz olduk bu güzel bahar aylarında ve halen de çıkamıyoruz... (E6, 73 yaşında)”

K1, salgın hastalığın beraberinde getirdiği yeniliklerden psikolojisinin zarar aldığını “salgından dolayı çok tedirgin ve korkum oldu” cümlesi ile özetlerken sokağa çıkma yasağının olduğu dönemde 15 dakika yürüme mesafesindeki yerden ekmek alamamanın kendisinde derin bir üzüntüye neden olduğunu ifade etmektedir. Yine geleneksel hale gelen bayram ritüelinin salgın hastalıktan dolayı gerçekleşmemesinin unutamadığı bir ana dönüştüğünü söylemektedir. E6 da vefat eden en yakın arkadaşının cenazesine bile gidememenin, taziyeye katılamamanın çaresizliği ve üzüntüsü K1’in de belirttiği gibi unutulamayan bir ana dönüştüğünü; COVID-19’un “çok zor ve sancılı bir süreç” olduğunu söylemektedir. Diğer görüşme yapılan yaşlı bireyler de psikolojilerin salgın hastalık sürecinden olumsuz etkilediğini şöyle ifade ettiler:

“...en zor şey televizyonda ya da halk arasında duyduğum Koronadan ölen insanlar yıkanmadan, namazı kılınmadan, tabutla defnedildiği söylentileri beni çok etkiledi bazen geceleri hep bunlar aklıma geliyordu... Daha önceleri çok hastalık ismi duydum ama korona gibisini ilk kez gördüm. Televizyonda doktorları görünce çoğunun beyaz tulum elbiseleri ve maskeli hallerinden çok korkuyorum... (K8, 68 yaşında)”

“...hayatımdan memnun değilim, olumsuz etkiledi ailenin en büyük ve yaşlı ferdi olmamdan dolayı ailenin diğer üyelerini eskisi gibi rahatça sevememek, sürekli evde olmam sıkıcıydı... İlerlemiş yaşımla kronik hastalıklarımın yanı sıra riskli grupta olmak, sürekli evde olmak çok zor geldi... (E3, 90 yaşında)”

“...virüs ilk günlerinde bu kadar etkili olacağı ve çok sıkı tedbirler alınacağını düşünmedim. Sokağa çıkma kısıtlaması gelmesiyle birlikte sürekli evde olmak başta sağlığımı etkiledi, hareketsiz bir yaşam hastalıklarımı artırdı. Biz yaşlıların sürekli evde olması toplumdaki ötekileştirmiş dışlanmış hissi uyandırdı. İzin günleri çok az verildi, örneğin mesai gününde hiç izin verilmedi maaşımızı çekemedik rutin işlerimizi yapamaz olduk. En zor şey risk grubunda olmak, sürekli evde kalmak psikolojik ve fiziksel açıdan etkileri oldu. Unutamadığım anım ise kızım Ankara’da yaşıyor ve gebeydi doğumuna gidecektim bu süreç olunca gidemedim doğum Nisan ayında oldu ve ben kızımın, torunumun yanında olamadım ve halen de olamıyorum ancak görüntülü konuşabiliyorum, bu durum beni çok etkiledi... (K10, 65 yaşında)”

K8’in salgın hastalıktan psikolojisinin sarsıldığı “televizyonda doktorları görünce çoğunun beyaz tulum elbiseleri ve maskeli hallerinden çok korkuyorum” cümlesinden anlaşılırken, yine çeşitli söylentilerin bile geceleri sürekli aklına gelmesinin de psikolojisinin olumsuz etkilediğini göstermektedir.

E3 ise yaşlı kategorisinde bulunarak yüksek risk grubunda yer alması, sürekli evde kalmak zorunda kalınmasının kendisi için oldukça sıkıcı olduğunu açıklamaktadır. K10 da sürekli sokağa çıkma yasağıyla birlikte hareketsiz bir yaşama geçildiğini ve bu durumun diğer sağlık sorunlarını tetiklediğini ifade etmektedir. Ayrıca yaşlıların sürekli evde kalmak zorunda olması toplumdan ötekileştirmiş, dışlanmış hissi uyandırdığını dile getirmektedir.

3.4. COVID-19, Yaşlılar ve Sosyal Destek Mekanizmaları

COVID-19 sürecinde yaşlı bireylerin maddi desteğin yanında özellikle sokağa çıkma yasağının olduğu kapanma döneminde psikolojik ve manevi desteğe de ihtiyaçları oldu. Görüşme yapılan yaşlı bireylerden sadece bir kişi yalnız yaşadığını ifade etti. Diğerleri ya çocuklarıyla birlikte ya da eşyle birlikte yaşadıklarını fakat çocuklarına yakın mekânda ikamet ettiklerini ifade ettiler. Dolayısıyla bu kapanma sürecinde yalnız yaşamamaları, en büyük desteği çocuklarından ya da eşinden alması yalnızlık düzeyinin düşmesinde etkili olduğu tespit edildi. Özellikle akrabalık ilişkilerinin yaşlı bireylere nasıl moral verdiğini bir kısmı aşağıda verilen görüşme notlarından takip edilebilir:

“...çocuklarımdan aldım eve gelmeseler bile her gün birkaç kez görüntülü veya sesli arıyorlardı, moral veriyorlardı... (K1, 69 yaşında)”

“...yanında yaşadığım ortanca oğlum benimle çok ilgilendi, diğer çocuklarım ve torunlarımda sürekli görüntülü veya sesli arıyorlardı moral veriyorlardı... (E3, 90 yaşında)”

“...eşim ilgileniyordu, çocuklarımdan destek alıyordum, sürekli görüntülü veya sesli arıyorlardı moral veriyorlardı... (E2, 75 yaşında)”

Devlet, COVID-19 sürecinde yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli birimleri kurup daha önceki bazı kurumları da bu konuda görevlendirse de görüşme yapılan kişilerden sadece birisi ilacını temin etmek için polis merkezinden destek aldığını belirtti. Görüşme yapılan diğer bütün yaşlı bireyler ise salgın hastalık döneminde en büyük desteği ya çocuklarından ya eşinden ya da yakın çevresinden aldığını ifade ettiler. Yukarıdaki görüşme notlarına bakıldığında K1, E3 ve E2 de en büyük maddi ve manevi desteği çocuklarından aldıklarını belirttiği görülmektedir. Görüşme yapılan diğer bazı yaşlı bireyler benzer temayı vurgulayarak bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle aktardı:

“...çocuklarım hep destek oldular. Evden pek çıkmadığım için ihtiyaçlarımı oğlum karşılıyordu... (K7, 69 yaşında)”

“...herhangi bir olumsuz davranış olmadı. Daha çok olumlu, yardımcı olmaya çalışanlar oldu. Örneğin bir gün apartmandaki birkaç gencin tek tek kapıları çalarak bir isteğiniz var mı, evde yapılması gereken temizlik veya başka bir iş var mı, diye sormaları beni etkilemişti... (K10, 65 yaşında)”

“...kendimi yalnız hissetmedim çünkü kızımınla yaşıyorum. Diğer çocuklarım da beni ziyaret etti... Çocuklarım ve kardeşlerim bana destek oldular... (K5, 73 yaşında)”

Yukarıdaki K7 ve K5'e ait görüşme notlarına da bakıldığında yaşlıların en büyük desteği çocuklarından aldığı ve akrabalık ilişkilerinin önemli bir sosyal destek mekanizması olarak rol aldığı görülmektedir.

Yaşlı bireyler modern toplumlarda bir yük olarak görülürken geleneksel toplumlarda yaşlı bireyler yüceltilerek toplumun en değerli bireyleri olarak yorumlanmaktadır. Görüşme yapılan bireylerin büyük çoğunluğunun en büyük sosyal desteği çocuklarından alması geleneksel bazı kodların devam ettiğine işaret etmektedir.

3.5. COVID-19, Sosyal Savunmasızlık ve Mekân Arasındaki İlişki

Yaşlı bireyler açısından COVID-19 ile sosyal savunmasızlık arasındaki ilişkiyi belirleyen temel dinamiklerden biri de bireyin yaşadığı mekândır. Başka bir ifade ile bireyin kırsal alanda mı yaşadığı ya da kentte mi yaşadığı, müstakil evde mi yaşadığı ya da daire de mi yaşadığı salgın hastalık döneminde önemli hale gelmektedir. Örnekleme kapsamına giren kırsal alanda ve müstakil evde yaşayan bireylerin sosyal izolasyon sürecine daha az maruz kaldığı görüldü. Görüşme yapılan bazı bireyler bu konudaki düşüncelerini şöyle aktardı:

“...65 yaş ve üstüne çok yüklenildiği düşüncesindeyim. Belli kurallara ve sınırlara göre hareket etme zorunda kalıyorsunuz onun dışına çıkamıyorsunuz bu zor tabii ki. Fakat benim yaşadığım ev müstakil olduğu için daha rahattım en azında binada yaşayıp dört duvar arasında olanlardan. Bu açıdan büyük bir olumsuzluk olmadı... (E15, 68 yaşında)”

“...köyde yaşadığımdan sosyal hayatımda pek bir değişiklik olmadı hastaneye veya şehir merkezine gitmem gerektiği zamanlar olduğunda sıkıntılar yaşayacağımı düşündüğüm için gidemedim... (K8, 68 yaşında)”

“...sokağa çıkma yasağı olduğundan sadece dışarı çıkamamak zor geldi. Eşimle sürekli yürüyüş yapardık onu bu süreçte yapamamak zor geldi. Müstakil evimiz olduğu için evimizin bahçesinde zaman geçirdik bu sürede. Kendi sağlığımızın yanında toplumun sağlığı da çok önemli olduğunu, temizliğe ve hijyene daha çok dikkat etmemiz gerektiğini deneyimledim... (K14, 66 yaşında)”

E15, kendisi müstakil evde yaşadığı için dairede yaşayan diğer bireylere göre daha rahat ettiğini ifade ederken, K8 ise köyde yaşadığı için sosyal hayatında çok büyük bir değişikliğin olmadığını aktarmaktadır. Müstakil evde yaşayan K14 de dışarı çıkıp COVID-19 öncesinde olduğu gibi yürüyüş yapamasa da zamanını evinin bahçesinde geçirdiğini söylemektedir. Dolayısıyla evinin bahçesinin olması daire kıyaslandığında eve kapanma döneminde bir dönüştüğü görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada görüşme yapılan her yaşlı birey COVID-19'u farklı deneyimleyip farklı bir pencereden değerlendirirse de dile getirdikleri ortak temaların da oldukça fazla olduğu tespit edildi. Görüşme yapılan birçok kişi, insanoğlunun virüs karşısındaki çaresizliğine dikkat çekerken görüşme notlarına bakıldığında COVID-19'un sosyal hayatı ve gündelik yaşamı yerle bir ettiğini vurguladıkları görülmektedir. Aynı zamanda çalışmada görüşme yapılan yaşlı bireylerin yüksek risk grubunda bulunması ve birtakım sağlık sorunlarının olması ve vefat edenlerin büyük çoğunluğunun yaşlılardan oluştuğuna dair medyada sıkça sunulan haberler onları endişelendirdiği ve korku düzeyinin yükselmesine neden olduğu bilgisine ulaşıldı. Bu bilgi medyanın afet dönemlerinden ne tür role sahip olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Belli bir dönem yaşlı bireylerin dışarıyla teması kesip salgın hastalığa yakalanma ihtimalinin düşürülmesi için sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Bu uygulama salgın hastalığa yakalanma ihtimalini düşürse de görüşme yapılan yaşlı bireyler üzerinde çeşitli yan etkilerinin olduğu tespit edildi. Bu yan etkilerinin başında izole bir hayat yaşamaları, yalnızlık düzeylerinin yükselmesi, bazı bireylerde dışlanmışlık hissinin oluşması ve hareketsizlikten kaynaklı olarak başka sağlık sorunlarının ortaya çıkması gibi sorunlar geldiği görüldü.

Toplumda önemli bir yeri olan Ramazan ayının ve bayramlarının salgından dolayı yaşanılmaması, bazı mekânların kapalı olması, taziyelere katılamamanın yaşlı bireylerin hafızalarında önemli bir iz bıraktığı ve derin bir üzüntüye yol açtığı izlendi. COVID-19 sürecinde yaşlı bireylerin izole bir hayat yaşamaları, yalnızlık hissinin oluşması, haberlerin sunuluş biçimi ve kronik sağlık sorunlarının olması görüşleri alınan yaşlı bireylerin psikolojik rahatsızlıklarını tetiklediği anlaşıldı. Ancak bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen yaşlı bireylerin en büyük sosyal desteğinin ailesinden ve yakın çevrelerinden alması sürecin daha hafif atlatılmasını sağladığı görüldü. Bununla birlikte bu bilgi afet dönemlerinde sosyal bir destek mekanizması olarak akrabalık ilişkilerinin önemli bir işleve sahip olduğu sınırlı bir örneklem üzerinden tespit edildi. Aynı zamanda yaşlı bireyin ikamet ettiği mekânın da sokağa çıkma yasağının ortaya çıkardığı yan etkilerinin boyutları üzerinde etkileri olduğu görüldü. Ulaşılan bu bilgiler daha kapsamlı çalışmalarla desteklendiğinde sosyal savunmasız bir grup olarak yaşlılara yönelik afet öncesi, afet anı ve afet sonrası geliştirilecek politikalarda daha hassas olunması gerektiği sonucuna vardı.

KAYNAKÇA

- American Association of Retired Persons (AARP) (2006) We can do better: Lessons learned for protecting older persons in disasters. AARP, Washington, DC., USA.
- Barusch, A. S. (2011) Disaster, vulnerability, and older adults: Toward a social work response. *Journal of Gerontological Social Work*, 54(4), 347-350.
- Berg-Weger, M., ve Morley, J. E. (2020). Loneliness and social isolation in older adults during the Covid-19 Pandemic: Implications for gerontological social work. *J Nutr Health Aging*. 24(5), 456-458.

- Birleşmiş Milletler (BM). (2017). World population ageing. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2017_Highlights.pdf
- Bodstein, A., Lima, V. ve Barros, A. (2014). The vulnerability of the elderly in disasters: The need for an effective resilience policy. *Ambiente & Sociedade*, 17(2).
- Brooke, J., ve Jackson, D. (2020). Older people and COVID-19: Isolation, risk and ageism. *Journal of Clinical Nursing*, 29(13-14), 2044-2046.
- Cornell, V.J., Cusack, L., ve Arbon, P. (2012). Older people and disaster preparedness: A literature review. *Australian Journal of Emergency Management*, 27(3), 49-53.
- Daddoust, L., Khankeh, H., Ebadi, A., Sahaf, R., Nakhaei, M., ve Asgary, A. (2018). The vulnerability of the Iranian elderly in disasters: qualitative content analysis. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 23(5), 402-408.
- Eldar R. (1992). The needs of elderly persons in natural disasters: Observations and recommendations. *Disasters*, 16(4), 355-358.
- Fernandez LS, Byard D, Lin CC, Benson S, Barbera JA (2002). Frail elderly as disaster victims: Emergency management strategies. *Prehosp Disaster Med*, 17(2), 67-74.
- Haffower, H. (2020). A certain horrible subset of the internet is calling the coronavirus ‘boomer remover’. *Business Insider Australia*. <https://www.businessinsider.com/millennials-gen-z-calling-coronavirus-boomer-remover-reddit-2020-3?r=US&IR=T>
- İnce, C. (2020a). Afetler çağı, afetlerin yapısal dönüşümü ve COVID-19. *Turkish Studies*, 15(4), 565-578. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44080>
- İnce, C. (2020b). Küresel afetin yerel yansımaları: COVID-19’un Bitlis esnafı üzerindeki etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(8), 130-145.
- Johnson, H. L., Ling, C. G. ve McBee, E. C. (2014). Elderly in disasters: An integrated review. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 30(1), 72-79.
- Keeley, G. (2020). *Corpses of the elderly found abandoned in Spanish care homes*. <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/corpses-elderly-abandoned-spanish-care-homes-200324141255435.html>
- Luchetti, M., Lee, J. H., Aschwanden, D., Sesker, A., Strickhouser, J. E., Terracciano, A. ve Sutin, A. R. (2020). The trajectory of loneliness in response to COVID 19. *American Psychologist*.
- Maltais D (2019) Elderly People with disabilities and natural disasters: Vulnerability of seniors and post trauma. *J Gerontol Geriatr Med* 5: 041.
- Ngo, E. B. (2001). When disasters and age collide: Reviewing vulnerability of the elderly. *Natural Hazards Review*, 2(2), 80-89.
- Samancı Tekin, Ç. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(1), 219-229.
- Tyrrell, C. J., ve Williams, K. N. (2020). The paradox of social distancing: Implications for older adults in the context of COVID-19. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), 214-216. <http://dx.doi.org/10.1037/tra0000845>